

TEK TİP BATI BİLGİSİNİN GENELGEÇERSZİĞİ

M. Kemal Adatepe

TUNA, Korkut, *Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine*, İst.: İ.Ü. Ed. Fak. Yay., 1993. - 184 s; 16x23,5 cm. Bibl. s. 175-184. ISBN: 975-4-4-294-2

Genelde, sadece müziğini yakından tanıdığımız, ancak farkında olmadan günlük yaşamımızda bütününe soluduğumuz “Arabesk Kültür” felsefesini yeniden ve daha sağlıklı bir şekilde değerlendirmemizde, özeldense toplumsal muhalefetin neden satır aralarında kaldığının açıklanmasında özel bir önem taşıyan Tuna'nın bu çalışması, satır aralarına sıkışmış dağınık bilgilerin bir araya getirilmesi ve bunların “kuşku duyma ve eleştirme” süzgecinden geçirilmesinden sonra, yalın, rahat bir anlatımla okura sunulmakta.

Yapıtına, “*Bu çalışmanın çatısı toplumsal olaylar ve kitabî çalışmalarla ayrıntılı olarak temellendirmediğim, temellendirmekte güçlükler çektiğim düşüncelerden ve sorunlardan oluşmuştur. Bir taslak olarak baktığım bu çalışmada kafamdaki sorunları şekillendirmeye, tutarlı ve işgörür bir bütün haline getirmeye çalıştım*” sözleriyle başlayan Tuna, önsözünde çalışmanın amacını, “*Bu çalışma edinilmiş bilgilerimiz üzerine bir tartışma başlatmayı amaçlamaktadır.*” cümlesiyle açıklamakta.

Amacını, “*...Bizim de toplumlar arası ve toplumsal ilişkilerimizde karşılaştığımız sorunların başında bu sorunları çözmek için Batı'dan aktardığımız, paylaşmamıza izin verilen bilgiler ve bunların toplumdaki uzantı ve yansımalarının bulunduğu kabul edebiliriz. Batı'nın elde ettiği zenginlikleri, bunları sağlayan ilişkileri ve yerini, kısaca egemenliğinin nimetlerini dışındaki dünya ile paylaşmak istemediği bir ortamda, bunları kazandırdığı söylenen bilgilerini paylaşmak istemesi, üstelik bunları hazır, sistemleşmiş bir biçimde sunması, bizi olduğu gibi bütün dünyayı istila eden ve başka türüsüne tüm yolları kapayan bu bilgi ve taifelerinin ve bunun sürdürülmesi yolundaki ısrarın tartışılmasını gerektirmektedir ... toplumumuzun sorun ve açmazlarının anlaşılması ve çözümlenmesi sırasında karşılaştığımız güçlüklerin kaynağında, oturtulmak istenilen çerçeve ve bununla ilgili olarak edinilmiş bilgiler ve bunları destekliyen düşünce kalıpları ve uygulama modellerinin bulunduğu görüyorum.*” (s. 10-11) sözleriyle açan Tuna'nın çalışması 4 bölümden oluşmakta.

Giriş bölümünde (s. 15-30) kısaca sosyolojinin tanımını, sosyoloji-bilgi, bilgi-toplum, toplum-sosyoloji ilişkilerini, bu ilişkiler çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan/oluşturulan toplum modellerini; bu modellerin Türk toplumsal yapısını açıklamaktaki yetersizliğini ve bunun nedenlerini tartışan Tuna, bilginin kullanılmasıyla ilgili çok hassas bir konuya dikkati çekmekte ve bilgi-yönetim ilişkisini irdelemektedir. Kendi başına etrafa yayılamıyacak olan bilginin, bazı makenizmaların varlığı yanında, işlerlik kazanabilmesi için kabullere ve belli sistemleştirmelere dayanması gerektiğini vurgulayan Tuna'nın şu görüşlerinin toplumumuzun güncel sorunlarını değişik açılardan algılayabilmemizde önemli bir rol oynayacağı açıktır:

“Yöneticiler bu düzeni oturtmak, bunu sağlayacak yönde bir dönüşümü gerçekleştirmek için belli siyasetler uygularlar ... Neticede belli nitelikteki zihni ürünlerle işler yürütülür. Belli bir siyasî yapı yanında bir imaj, bir dünya görüşü, bir değerlendirme ve bağlantı kurma biçimi yerleştirilmeye çalışılır. Artık edinilmiş, aktarılmış, ithal edilmiş bilgiler, bunlara uygunluk gösteren anlayışlar egemenlik kazanır, egemen ideolojiyi veya egemen ideolojinin dayanağını oluştururlar. Bir gelen bilgi-giden bilgi trafiği yaşanır. Mevcut bilgi kadroları kadar toplum kadrolarının geçersizlikleri ve değiştirilmeleri gereği gündeme gelir. Kaldırılan veya tahrip olanların yerine yenisinin konamaması veya konuların istenileni vermemesi toplum hayatında belli boşlukların doğmasına yol açar. Bu tür siyasetleri eleştirmek güç olduğu kadar, bunlara işlerlik kazandıran bilgi kadroları da tartışma dışı kalmışlardır. Bilimsellik örtüsü altında ama alâkası olmayan yüzlerce türevi ile tüm zamanlarda ve mekânlarda geçerlilik iddiasındadırlar. Bilimselliğin en temel gereklerinden olan kuşku duymak ve eleştirmenin bile burada yeri yoktur. Hepsinin yerini âdeta inanç almıştır.” (s. 25)

“Bilginin Batılılaştırılması” başlığını taşıyan ikinci bölüm, iki alt bölümü kapsamakta (s. 33-100). “Biliş Tarzları Üzerine” başlığını taşıyan ve a) Kısa Tarihçe; b) Modern Bilimler; c) Bilimsel Düşünceye Verilen Önem; alt başlıklarına ayrılmış olan birinci alt bölümün ana fikrini, giriş kısmında yer alan şu cümleler açıklamakta: “Bilgi konusunun ele alınışında, bu gün içerisinde yer aldığı toplumsal ilişkilerin yönlendirmesinden kaynaklanan bu geçmişe dönük ve günümüzle ilgili değerlendirme çabalarından çıkaracağımız ve üzerinde durmamız gereken yan, biliş tarzlarının Batılılaştırılması şeklinde özetlenebilir ... Bu değerlendirme ve yorum tarzında dikkat çeken yan, toplumsal başarıların nedeni olarak belirli bir bilgi ve düşünce tarzının geçerli kabul edilmesi ve diğer türlerin ya da başka toplumlara ait olanların devre dışı bırakılmasıdır ... Bu anlayışın belli bir tarih görüşü ile desteklendiği dikkat çekmektedir. Tarihin Batı merkezci bir doğrultuda geliştiği şeklinde ifade edeceğimiz bu anlayış çerçevesinde biliş tarzlarının ortaya çıkış ve gelişme biçiminin tamamen Batılı bir çerçeveye sahip olduğu vurgulanmak istenmiştir” (s. 35)

“Bilginin Yaygınlaşması/tırılması” başlığını taşıyan ikinci alt bölüm (s.71-100); a) Bilginin Yayılması; b) Bilginin Kitleleşmesi/Avamlaşması; c) Kitle İletişiminin Katkısı; alt başlıklarını taşımakta. Bilgilerin yaygınlaşması sorununda özellikle Batılı bilginin bilimselliği ve bunu destekleyen özelliklerine yüklenmek istenen değerler, bu çerçevede kendisinden beklenenler doğrultusunda yaygınlaştırılması veya yaygınlaştırılmak istenmesi ele alınmakta ve “...Modern bilim tüm dünyanın malı olarak tanımlandığına göre acaba gerekli faydaları sağlamış mı?..” sorusu tartışılmakta. Türkiye özelinde üniversitelerin sorunlarının neden iç yapılarında değil de, TÜSİAD gibi bir kurum tarafından tartışıldığı sorununun cevabını içinde taşıdığını düşündüğümüz bu bölümde, bilginin yaygınlaşması sırasındaki ilişkiler, bu ilişkilerin topluma yansısı, bilginin kitleleşmesinin sorunları, bunlarla bağlantılı olarak kitle iletişim araçları ve teknoloji transferi sorunları ele alınmakta, bilgi ve bilimlerin dünya çapındaki ilişkiler bağlamında kazandığı özellikler ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Tuna'nın giriş kısmını “Bilginin ait olduğu, ortaya çıkıp anlam kazandığı çevrelerle, bu çevrelerin diğer toplum ilişkilerine olan konumları, başka bir deyişle dost-düşman, alan satan ilişkileri, dış siyasetleri yönlendiren toplumsal çıkarlar ve bu konudaki zorlamalar ... ait oldukları toplumsal çevreden koparak, kopartılarak daima gerçek olanlar değil de atfedilen özellikleri ile değerlendirilmişlerdir ... Sosyolojik uzantılarından ve toplumsal boyutlarından

hiç de öyle olmadığını kabul ettiğimiz bilim adına yapılan uygulama ve tasarruflar karşısına, yine bilimin zarar görmemesi için, çıkılmaması gerektiği düşüncesi ile karşılaşmaktadır. Bu duruma, bilimin kendisini korumak amacıyla bile olsa, izin verdiğimiz zaman, bilimsellik örtüsü altına gizlenmiş her türlü ilişki gözlerden saklanmakta, bilim adına doğrulanmakta ve haklılık kazanmaktadır.” sözleriyle yaptığı üçüncü bölüm “Batılı Bilginin Eleştirisi” başlığını taşımakta ve yine iki alt bölümü kapsamakta (s.101-146).

“Batılı Bilginin Dayanakları” başlığını taşıyan birinci alt bölüm, a) Egemenlik ve Bilgi; b) Dünya-Bilim Anlayışı alt başlıklarına ayrılmış (s.107-127). İkinci alt başlığın hazırlığı olarak düşünebileceğimiz bu bölümde, bilgi ve egemenlik ilişkileri açıklanmakta, tüm toplumsal ilişki ağlarının gerçek örgütleyicisi olan bu ilişkinin, dünya çapındaki egemenlik ilişkileri ve bilimsel teşkilatlanmaların uluslararası görünümü açısından, Batı bilgi ve bilimsel örgütlerinin işleyiş biçiminin bir dayanağı olarak karşımıza çıkışı açıklanmaya çalışılmaktadır.

“Batılı Bilginin Sınırlılığı Üzerine” başlığını taşıyan ikinci alt bölüm; a) Batı Bilimselliğinin Eleştirisi; b) Batılı Bilginin Geçersizliği Üzerine alt başlıklarını taşımakta (s.128-146). Batı bilimselliğinin kendi işleyişi çerçevesinde, dünya bilim çevreleri tarafından tartışmasız kabul edilen teşkilatlanma, bilim adamlarının özellikleri, yöntem, bilimsel araştırmalarda kullanılan teknik aygıtlar ve kuramsal çerçevede yapılan değerlendirmeleri etkileyen tutumlar ele alınarak salt bilimsel çerçevede Batı bilimselliğinin değerlendirildiği bu bölümün ana fikrini, “Batı’nın ayakta kalabilmek için belli bir sömürü ilişkisi ve biçimine bağlı kalması, Batı-dışı ülkelerle bu doğrultuda ve sömürüyü sürdürecektir ilişkiler kurmak zorunda oluşu bilgi ve bilimlerinin de bu amaca -bilerek veya bilmeyerek- hizmet etmelerini zorunlu kılmıştır”(s. 128) sözleri açıklamaktadır.

Dördüncü ve son bölüm, “Sonuç Olarak: Ne Yapmamız Lazım?” başlığını taşıyor (142-172). Giriş kısmından sonra “Bilgilerimizi Yeni Baştan Temellendirme İhtiyacı” başlığını taşıyan alt bölümde, iki alt başlıkta; a) Bilgi Nedir? Nasıl Temellendirilmelidir?; b) Batılı Tarz Niçin Sürdürülüyor? sorularına cevap aranmakta. Kanımızca, “...Ve bize bugüne dek niçin düşünmeyi öğretmemişler, öncelikle de bunu düşünmeliyiz...¹” sorununun cevabını içinde taşıyan bu bölümün ana temasını şu sözcükler açıklamakta; “Bilimsellik kendi başına bir olay değil, bir sonuç çıkartma biçimidir. Uygulandığı alanların sonuç çıkartılacak verilerinin özelliklerine uygun bir yol takip eder. Sonuç çıkartmada da tek ve mutlak bir yol yoktur. Sonuç çıkartılacak verilerin özellikleri kadar, sonuçtan umulan yarar ve çıkarlarda bu biçimi tayin eder ... İşte sıkıntımız burada ortaya çıkmaktadır. Ortaya konan bilimselliğin ve elde edilen sonuçlarının tek, mutlak ve kaçınılmaz sonuçlar olarak tanıtılması ya da algılanması sıkıntıların kaynağını oluşturmaktadır ... Çözüm vaaden bir sonuçlandırma biçiminin çözümsüzlük olarak sürüp gitmesi ve üstelik bu sonuç çıkarma biçiminde hâlâ ısrar edilmesi de ayrıca ilgi çekmektedir” (s.151).

Tuna'nın bu güzel çalışması İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nce yayınlandığından dağıtımı oldukça sınırlı. Bu üzücü durumun yanında “bilimselliğin en temel gereksinimlerinden kuşku duyma ve eleştirmenin yerini inançların aldığı üniversitelerimizden böyle bir çalışma yayınlanması çok sevindirici. İkinci baskının daha geniş bir dağılım düşünülmüş olarak yapılmasını ve bu çalışmayı daha çok kişinin okuyabilmesini diliyoruz.

“Edinilmiş bilgilerimiz üzerine bir tartışma başlatmayı” amaçlayarak, üniversitelerimizden belki de son “Kardelen” çiçeklerinden birini görmenin sevincini yaşatan sayın hocamıza teşekkürler.

Kitap Gazetesi, İstanbul, 3 (1994) 39, s. 4-5.

---

¹ Ceyhun, Demirtař, *Asılacak Adam : Aziz Nesin*, İstanbul, 1992, s. 32.